

Բ. Բ. Ք. Մ. Բ. Վ. Ե. Գ

ՕՐԱԳԻՐ

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԵԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԵՍՈՒՐԱԿԱՆ
ԳԻՏԵԼԱԵՑ

Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 2.

1845

ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 15.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԼՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Բնալուծութեան օգտաբարութեանը վրայ :

ԲՆԱԼՈՒԾՈՒԹԵԱՆ կամ քիմիայի տեղեկութիւնը ատենով դեղագործներուն միայն հարկաւոր ու օգտակար կը կարծուէր . բայց հարիւր տարի մը կայ որ աս կարծիքը փոխուեցաւ Լաւրոպացւոց մէջ . վասն զի գրեթէ արհեստ չմնաց որ բնալուծական սկզբունքներու տակ չձգեն գիտունները և չճաղկեցնեն :

Իժիշկներէն ու դեղագործներէն զատ՝ հանքերու ետեւէ եղողներուն ալ շատ հարկաւոր է աս գիտութիւնը : Բնալուծութիւն գիտցողը երբոր՝ օրինակի համար, երկրէի հանք մը գտնէ, մէկ կտորը լուծելով կ'իմանայ թէ ան հանքը հարուստ է թէ քիչ, ուստի ըստ այնմ փորել կուտայ . ու թէ որ քիչ պիտի ելլէ հանքը նէ՝ հարկաւ փոխ տեղը փորելու համար ծախք չընեն :

Երկրագործութեան հետ եղողներուն ալ շատ հարկաւոր է աս գիտութիւնը : Քրանքլինին փորձը յայտնի է ամենուն , որ բոլոր Լիւերիկացիները զարմացուց . անոր նման է Լալուազիէ անունով հռչակաւոր բրնձգէտին ըրածն ալ : Լիւիկայ 240

արտավարի չափ տեղ բնալուծական նիւթերով պարարտացուց , ու այնպէս ըրաւ որ առջի տարին իր դրացիներէն երրորդ մասով մը աւելի բերք ժողվեց , իսկ իններորդ տարին կրկինը աւելի :

Լաւրոպացիները ծաղկեցնելու համար ալ բնալուծուէ որչափ հարկաւոր ըլլալը հասկըցնելու համար՝ մէկ երկու օրինակ տանք : Շատը գիտեն թէ սապոն շինելու նիւթը՝ մէյմը իւղային նիւթ մը , ինչ ձեւէ կամ ճարպ է , մէյմըն ալ սոստա ըսուածն է : Լաւրոպացիները աս սոստան տեսակ մը ծովեղերեայ խոտէ միայն կը հանէին , մանաւանդ Սպանիա . ուստի նաւեր լեցուցած՝ կը տանէին Սպանիայէն ան խոտը այլեայլ երկիրներ : Եւրոպացիները հասարակ աղէկ սոստա հանելու հնարքը գտան , որ առջինէն ալ զուտ ու աժան կ'ըլլայ , ու ասով շինուած սապոնն ալ մէկալէն ամենեւին վար չմնար : Դարձեալ , ճակնդեղէ շաքար հանելու հնարքն ալ բնալուծութեամբ գտնուեցաւ . վասն զի աս դարուս սկիզբները , երբոր Դաղղիացիք Լիւգդիացւոց հետ պատերազմ

ունենալով Մերիկայէն դիւրաւ շա-
քար բերել չէին կրնար, գաղղիացի
բնալոյծները ճակնդեղէն շաքար հա-
նելու գիւտը այնպէս ծաղկեցուցին
որ շաքարը առջինէն ալ աւելի աժըն-
ցաւ, ու շատ տեղ ինչուան աղէն ալ
աժան կ'իյնայ հիմա :

Տնական տնտեսութեան մէջ ալ
շատ օգտակար է աս գիտութեանս
վրայ գոնէ ընդհանուր տեղեկութի-
մը ունենալը : Որչափ խոհարարներ
կը գտնուին որ ժանգոտած կամանա-
գը ելած պղնձեղէններու մէջ կերա-
կուր կ'եփեն . ան ժանգը սաստիկ
թոյն է . ուստի թէպէտեւ կերակու-
րին քիչ զարկած ատենը՝ մեծ փնաս
չըներ, բայց շատ մանր մոնր ցաւերու
հիւանդութիւններու պատճառ կ'ըլ-
լայ որ սովորաբար չենք ալ իմանար
թէ ինչէն առաջ կուգան :

() րագրիս առջի հատորին մէջ ալ
բնալուծութեան աս և ասոնց նման
օգուտները կարճ կերպով դնելէն ե-
տե՛ւ խօսեցանք նաև պարզ ու բաղա-
դրեալ մարմիններու վրայ, անոնց ձը-
գողութեանը վրայ, ջրածին ու թը-
թուածին կազերու վրայ, ածուխի
վրայ, ևն : Հիմա հետ զհետէ ան
պարզ մարմիններէն մէկ քանի գլխա-
ւորներուն վրայ ալ խօսինք :

Ա. Նոթիք :

ՆՈՒՄԲԸ դեղնագոյն դիւրաբեկ
հանք մըն է որ սովորական ջերմու-
թեան աստիճանի մէջ համ ու հոտ
չունի : () Ե որ կտոր մը ծծումբ ձեռ-
քիդ մէջ բռնես որ քիչ մը տաքնայ,
շուտ մը կը սկսի չթրրտալ, որ մէջի
մասանցը տաքութիւնը իրարմէ բաժ-
նուելուն ձայնն է : Բնութեան մէջ
շատ հարկաւոր նիւթ է՝ մանաւանդ
դիւրավառ ըլլալուն համար, ու շատ
ալ կը գտնուի : Օ ուտ ծծումբը, որ
երբեմն ութանիստ ձևով բիւրեղա-
ցած ալ կը գտնուի (ինչպէս Վուի-

թոյ՝ Մերիկայի մէջ) ու թափանցիկ
կ'ըլլայ, ուրիշ նիւթերուն հետ խառն
ալ կ'եղէ՝ աւելի երկրորդական հողե-
րու մէջ : Սովորաբար վառած կամ
նոր մարած հրաբուխներու քովերը
շատ կը գտնուի, ինչպէս Ատնա, Սե-
սուվ, Իսլանտայի՝ Ղաւայի՝ Կուա-
տալուփայի հրաբուխները, ևն : Տեղ
կայ որ ինչուան քսան երեսուն ոտնա-
չափ խորութեամբ բոլոր հողը ծծմբ
բախտուն է . ասանկ է նաև Վափուի
գաւառին մէջ Փուցցուլայի ծծմբա-
հանքը, որ իտալերէն Սոլֆատրա կ'ը-
սուի : () Ծումբը կը գտնուի նաև
հանքային ջրերու հետ՝ որ զանազան
հիւանդութեց դէմ օգտակար դեղ
կ'ըլլան . նմանապէս շատ մետաղե-
րու և ինչուան բոյսերու հետ խառ-
նուած կը գտնուի : Բայց զարմանա-
լին ան է որ կենդանական գոյացու-
թեանց մէջ ալ կը գտնուի, ինչպէս են
աչքի ձերմակը, մազ, բուրդ ևն :

() Ծումբը զտելու հմը՝ մեծամեծ
հողէ ամաններու մէջ կը դնեն . աս
ամանները մէյմէկ փող ալ կ'ունենան՝
թորանոց կամ ցքահան ըսուած գոր-
ծիքին ձևովը . ծծումբը գորշիք
դառնալէն ետքը կը խտանայ ու ջուր
կը դառնայ . ան ջուրը՝ մատ մատ փո-
րուած փայտէ կաղպարներու մէջ կը
թափեն, ու պաղելէն ետքը ծախելու
կը հանեն :

Բնալուծական ուրիշ նիւթերու
մէջ ալ շատ կը գործածուի ծծումբը.
վասն զի անկէ կը շինուին ծծմբային
թթուութիւնները, աղային ու մետաղա-
կան ծծումբները ևն : Ս առօրի բա-
ղադրութեանը մէջ ալ կը մտնէ, ինչ-
պէս նաև ուրիշ նիւթերու մէջ : Կաղ-
պարով բան թափող ու զանազան
ձևեր փորագրողներն ալ շատ կը գործ-
ածեն ծծումբը, և ամենէն աւելի
բժիշկները՝ այլևայլ հիւանդութեց
դէմ :